

ЕРІХ ФРОММ ПСИХОАНАЛІЗ І СОЦІОЛОГІЯ

(переклад із німецької мови, анотація і примітки Віталія Брижніка)

Проблема стосунків між психоаналізом і соціологією, про що я говоритиму в контексті курсів цього інституту¹, має два боки. Один із них – це застосування психоаналізу в соціології, інший – те саме застосування соціології у психоаналізі. Природно, за кілька хвилин неможливо навіть перелічити ті постановки питань і теми, які піднімають з обох сторін. Тому хочу спробувати зробити лише кілька засадничих зауваг про принципи, які нам видаються чинними для наукового опрацювання психоаналітично-соціологічних проблем.

Застосування психоаналізу в соціології звісно мусить стерегтися хиби, коли хоче надавати психоаналітичні відповіді там, де економічні, технічні, політичні факти дійсно й достатньо надають пояснення соціологічним питанням. З іншого боку, психоаналітик мусить указати на те, що предмет соціології – суспільство – у дійсності складається з окремих людей, і що ці люди, а не абстрактне суспільство як таке, з їхніми діями, думками й почуттями є предметом соціологічного дослідження. Ці люди не мають «індивідуальної душі», яка функціонує тоді, коли людина діє як індивідуум, і яка була б об'єктом психоаналізу, а поруч і сепаратної щодо неї (davon) «масової душі» з усілякими невиразними почуттями спільноти, солідарности, масовими інстинктами тощо, яка вступає в дію тоді, коли людина виступає як масова частка, і коли соціолог задля невідомих йому психоаналітичних фактів створює якісь поняття, що ускладнюють. Але у грудях людини немає цих двох душ, а є лише одна, у якій чинні однакові механізми й закони, незалежно від того, чи людина виступає як індивідуум, чи люди як суспільство, клас, спільнота чи абощо. Те, що психоаналіз має привнести в соціологію – знання, якщо навіть поки недосконале, душевного апарату людини, який, поруч із технічними, економічними та господарськими чинниками, представляє детермінанту суспільного розвитку й заслуговує на не меншу увагу, ніж інші, щойно названі. Загальною постановкою проблеми обох наук є дослідження того, якою мірою і в який спосіб душевний апарат людини спричинив чи визначив розвиток суспільства, або його оформлення.

Це виокремило тут лише одну суттєву конкретну проблему: ми маємо на увазі дослідження питання про те, яку роль відіграє імпульсивне, несвідоме в людині на оформлення й розвиток суспільства та на окремі суспільні факти, і якою мірою зміни у психологічній структурі людини у сенсі зростання організації Я людини та, водночас, раціонального подолання імпульсивного й природного є соціологічно релевантним чинником.

---

¹ Еріх Фромм публікує цей невеликий за обсягом нарис навесні 1929 р., розпочинаючи лекційний курс «Застосування психоаналізу в соціології та релігієзнавства» у Психоаналітичному інституті Франкфурта-на-Майні.

ERICH FROMM

Psychoanalyse und Soziologie

Das Problem der Beziehungen zwischen Psychoanalyse und Soziologie, über das ich im Rahmen der Kurse dieses Instituts zu sprechen haben werde, hat zwei Seiten. Die eine ist die Anwendung der Psychoanalyse auf die Soziologie, die andere diejenige der Soziologie auf die Psychoanalyse. Es ist natürlich nicht möglich, in einigen Minuten auch nur die Fragestellungen und Themen aufzuzählen, die sich von beiden Seiten her ergeben. Ich will deshalb nur versuchen, einige grundsätzliche Bemerkungen zu machen über die Prinzipien, die uns für die wissenschaftliche Bearbeitung psychoanalytisch-soziologischer Probleme Geltung zu haben scheinen.

Die Anwendung der Psychoanalyse auf die Soziologie muss sich gewiss vor dem Fehler hüten, da psychoanalytische Antworten geben zu wollen, wo ökonomische, technische, politische Tatsachen die wirkliche und ausreichende Erklärung soziologischer Fragen geben. Andererseits muss der Psychoanalytiker darauf hinweisen, dass der Gegenstand der Soziologie, die Gesellschaft, in Wirklichkeit aus einzelnen Menschen besteht, und dass diese Menschen, und nicht eine abstrakte Gesellschaft als solche, es sind, deren Handeln, Denken und Fühlen Gegenstand soziologischer Forschung ist. Diese Menschen haben nicht eine „Individualeseele“, die dann funktioniert, wenn der Mensch als Individuum agiert, und die Objekt der Psychoanalyse wäre, und daneben eine davon separate „Massenseele“ mit allerhand vagen Gemeinschaftsgefühlen, Solidaritätsgefühlen, Masseninstinkten usw., die in Aktion tritt, wenn der Mensch als Massenteil auftritt, und wenn der Soziologe sich einige Verlegenheitsbegriffe für ihm unbekanntes psychoanalytische Tatsachen schafft. Diese zwei Seelen sind aber nicht in des Menschen Brust, sondern nur eine, in der die gleichen Mechanismen und Gesetze gelten, ob der Mensch als Individuum auftritt oder die Menschen als Gesellschaft, Klasse, Gemeinschaft oder wie sonst. Das was die Psychoanalyse der Soziologie zu bringen hat, ist die - wenn auch noch unvollkommene - Kenntnis des seelischen Apparates des Menschen, der neben technischen, ökonomischen und wirtschaftlichen Faktoren eine Determinante der gesellschaftlichen Entwicklung darstellt und nicht weniger Berücksichtigung verdient als die anderen eben genannten. Es ist die gemeinsame Problemstellung beider Wissenschaften, zu untersuchen, inwieweit und in welcher Weise der seelische Apparat des Menschen verursachend oder bestimmend auf die Entwicklung oder Gestaltung der Gesellschaft gewirkt hat.

Es sei hier nur ein wesentliches konkretes Problem herausgehoben: Wir meinen die Untersuchung der Frage, welche Rolle das Triebhafte, Unbewusste im Menschen auf die Gestaltungen und Entwicklungen der Gesellschaft und auf einzelne gesellschaftliche Tatsachen spielt, und inwiefern die Veränderungen der psychologischen Struktur des Menschen im Sinne eines Wachstums der Ich-Organisation und damit der rationalen Bewältigung des Triebhaften und Natürlichen ein soziologisch relevanter Faktor ist.

Тепер інший бік проблеми – застосування соціологічного погляду на психоаналіз: наскільки важливо соціологу вказати на той банальний факт, що суспільство складається з живих людей і що психологія є одним із впливових чинників суспільного розвитку, настільки психолог не може ігнорувати той факт, що окрема людина, однак, у дійсності існує лише як усупільнена. Психоаналіз може скористатися тим, що, на відміну від деяких інших психологічних шкіл, цей факт він розумів од початку. Так, знання того факту, що немає жодного homo psychologicus, жодного психологічного Робінзона Крузо, належить до підвалин його теорії. Психоаналіз орієнтований переважно генетично, він присвячує свій особливий інтерес дитинству людини та вчить розуміти цілком сутнісну частку розвитку душевного апарату людини через її прив'язаність до матері, батька, братів і сестер, коротше кажучи, до сім'ї та, водночас, до суспільства. Психоаналіз розуміє розвиток людини достоту через розвиток її стосунків із найближчим та найтіснішим середовищем; він розуміє душевний апарат як сформований цими стосунками в найвирішальніший спосіб.

Звісно, це лише один із вихідних моментів, і звідси виникає низка подальших і важливіших проблем, які досі навряд чи брали з боєм; наприклад, питання про те, якою мірою сім'я сама є продуктом певної форми суспільства, і чи могла зміна сім'ї як такої, зумовлена суспільним розвитком, впливати на розвиток душевного апарату індивідуума. Або, приміром, питання про те, яке значення для психіки окремої людини має збільшення техніки, себто, дедалі більше задоволення потягів, або зменшення кількості наступних функціональних відмов.

Розподіл, із якого ми щойно вийшли, на проблеми, які виникають через застосування психоаналізу до соціології та соціології до психоаналізу, природно, є лише чорновим, відповідаючи практичним потребам. Відповідно до факту обопільної обумовленості людини й суспільства, існує, природно, ціла низка проблем і достоту таких найважливіших, серед яких мабуть не можна говорити про застосування одного методу до іншого, але де фактичний матеріал, який, мабуть, так само психологічний, як і соціологічний, може бути дослідженим обома методами та зрозумілим лише з обох сторін. Така проблема є тим, що формує предмет останньої книжки Фройда², а саме – питання про те, якою мірою певні психічні змісти, які водночас є також і суспільними феноменами, такі як релігія, своєю появою та зникненням залежать од матеріального розвитку людства. Фройд там представляє думку про те, що релігія була психічним корелятом безпорадності людини перед лицем природи.

---

² Фромм має на увазі відомий твір Зигмунда Фройда «Майбутнє однієї ілюзії» (1927).

Nun die andere Seite des Problems, die Anwendung soziologischer Gesichtspunkte auf die Psychoanalyse: So wichtig es ist, den Soziologen auf die banale Tatsache hinzuweisen, dass die Gesellschaft aus lebendigen Menschen besteht und die Psychologie einer der in der gesellschaftlichen Entwicklung wirksamen Faktoren ist, sowenig darf der Psychologe die Tatsache verkennen, dass der einzelne Mensch aber in Wirklichkeit nur als vergesellschafteter Mensch existiert. Die Psychoanalyse darf für sich in Anspruch nehmen, dass sie im Gegensatz zu manchen anderen psychologischen Schulen diese Tatsache von Anfang an verstanden hat. Ja, dass die Erkenntnis der Tatsache, dass es keinen *homo psychologicus*, keinen psychologischen Robinson Crusoe gibt, zu den Fundamenten ihrer Theorie gehört. Die Psychoanalyse ist vorwiegend genetisch eingestellt, sie widmet der Kindheit des Menschen ihr besonderes Interesse, und sie lehrt einen ganz wesentlichen Teil der Entwicklung des seelischen Apparates des Menschen verstehen aus seiner Verbundenheit mit Mutter, Vater, Geschwistern, kurz der Familie und damit der Gesellschaft. Die Psychoanalyse versteht die Entwicklung des Menschen gerade aus der Entwicklung seiner Beziehung zu seiner nächsten und engsten Umwelt, sie versteht den seelischen Apparat als durch diese Beziehungen aufs Entscheidendste geformt.

Dies ist gewiss nur ein Ansatz, und es ergeben sich von hier eine Reihe weiterer und wichtiger Probleme, die bisher kaum noch in Angriff genommen sind; z.B. die Frage, inwieweit die Familie selber das Produkt einer bestimmten Gesellschaftsform ist und eine durch die gesellschaftliche Entwicklung bedingte Veränderung der Familie als solcher von Einfluss auf die Entwicklung des seelischen Apparates des Individuums sein könnte. Oder etwa die Frage, welche Bedeutung das Wachstum der Technik, d.h. einer immer weiter gehenden Triebbefriedigung, bzw. geringer werdender Versagungen für die Psyche des Einzelnen hat.

Die Einteilung, von der wir eben ausgehen, in Probleme, die sich aus der Anwendung der Psychoanalyse auf die Soziologie und der Soziologie auf die Psychoanalyse ergeben, ist natürlich nur eine grobe, praktischen Bedürfnissen entsprechende. Der Tatsache der gegenseitigen Bedingtheit von Mensch und Gesellschaft entsprechend, gibt es natürlich eine ganze Reihe und gerade solche der wichtigsten Probleme, wo von einer Anwendung der einen auf die andere Methode nicht wohl gesprochen werden kann, sondern wo ein Tatbestand, der ebenso wohl ein psychologischer wie ein soziologischer ist, auch von beiden Methoden her untersucht und nur von beiden Seiten her verstanden werden kann. Ein solches Problem ist es, das den Gegenstand des letzten Buches von Freud bildet, nämlich die Frage, inwieweit bestimmte psychische Inhalte, die zugleich auch gesellschaftliche Phänomene sind, wie die Religion, in ihrem Erscheinen und Vergehen von der materiellen Entwicklung der Menschheit abhängig sind. Freud vertritt dort die Meinung, dass die Religion das psychische Korrelat der Hilflosigkeit der Menschen gegenüber der Natur sei.

Із цього місця він започатковує бачення проблеми, яка, мабуть, могла бути зарахована до найважливіших психологічно-соціологічних питань: питання про те, які зв'язки існують між [складовими] суспільного розвитку людства, зокрема між його економічно-технічним розвитком і розвитком душевного апарату людини, зокрема організації її Я. Коротше кажучи, він ставить питання про історію розвитку психіки. Досі психоаналіз ставив і відповідав на це запитання лише стосовно індивідуума. Фройд у своїй останній книжці поширив цю генетичну постановку питання на душевний розвиток суспільства і, водночас, надав важливі вказівки майбутній психоаналітико-соціологічній роботі.

Підсумовуючи, я хотів би сказати: психоаналіз, який розуміє людину як усупільнену, її душевний апарат як суттєво розвинений та визначений стосунками окремої людини із суспільством, мусить своїм завданням убачати брати участь у відповідях на соціологічні проблеми, наскільки людина, або її психіка, взагалі відіграє якусь роль. У цьому зусиллі психоаналіз може навести слова не психолога, а одного з найгеніальніших соціологів:

Історія нічого не робить, вона не володіє жодним величезним багатством, не бореться в битвах. Це радше людина, дійсна, жива людина, яка робить усе, володіє та бореться³.

Er eröffnet von hierher den Ausblick auf ein Problem, das wohl zu den wichtigsten psychologisch-soziologischen Fragen gerechnet werden darf: die Frage, welche Zusammenhänge zwischen der gesellschaftlichen Entwicklung der Menschheit, speziell ihrer ökonomisch-technischen, und der Entwicklung des seelischen Apparates, speziell der Ich-Organisation, des Menschen besteht. Kurz, er stellt die Frage nach der Entwicklungsgeschichte der Psyche. Die Psychoanalyse hat diese Frage bisher nur für das Individuum gestellt und beantwortet. Freud hat in seinem letzten Buche diese genetische Fragestellung auf die seelische Entwicklung der Gesellschaft ausgedehnt und damit künftiger psychoanalytisch-soziologischer Arbeit wichtige Fingerzeige gegeben.

Zusammenfassend möchte ich sagen: Die Psychoanalyse, die den Menschen als vergesellschafteten, seinen seelischen Apparat als wesentlich durch die Beziehungen des Einzelnen zur Gesellschaft entwickelt und bestimmt versteht, muss es als ihre Aufgabe ansehen, sich an der Beantwortung soziologischer Probleme zu beteiligen, soweit der Mensch, bzw. seine Psyche, überhaupt eine Rolle spielt. Sie darf bei dieser Bemühung die Worte – nicht eines Psychologen – sondern eines der genialsten Soziologen zitieren:

Die Geschichte tut nichts, sie besitzt keinen ungeheuren Reichtum, sie kämpft keine Kämpfe. Es ist vielmehr der Mensch, der wirkliche, lebendige Mensch, der alles tut, besitzt und kämpft.

---

³ Фромм цитує уривок із першої частини твору Карла Маркс «Вступ до історичного матеріалізму» (1856).

Анотація

Еріх Фромм. Психоаналіз і соціологія (переклад, анотація та нотатки Віталія Брижніка).

Невеликий за обсягом нарис «Психологія і соціологія» молодого німецького філософа-фрейдомарксиста Еріха Фромма «Психоаналіз і соціологія» являє собою першу теоретичну роботу в контексті його проекту діалектичного поєднання методу психоаналізу Зигмунда Фрейда і методу соціологічного пізнання. Нарис має таку історію: коли навесні 1929 р. у Франкфурті-на-Майні був відкритий Психоаналітичний інститут, що функціонував до 1933 р., – до приходу до влади нацистів, Фромм, маючи намір розпочати в тому закладі лекційний курс «Застосування психоаналізу в соціології та релігієзнавства», пише цей есей, у якому розпочинає виклад проекту своєї методології соціально-психологічного пізнання. Виклад методу був продовжений у таких роботах, як «Політика і психоаналіз» (1931) та «Про метод і завдання аналітичної соціальної психології» (1932), що було опубліковане в першому числі «*Zeitschrift für Sozialforschung*» (друкований орган Інституту соціальних досліджень). Соціально-психологічний проєкт Фромма можна зрозуміти як прагнення науковця надати точний метод пізнання суспільства задля виходу на рівень об'єктивного розуміння достоту соціальної генези окремої людини, психологія якої, зі свого боку, також визначає соціальне буття. Окрім суто наукового бачення природности навзаєм визначальних взаємин індивіда і соціуму, слід зауважити також і онтологічну складову цього нарису. Фромм пише есей у контексті онтологічних пошуків німецького мислення першооснов буття – на початку ХХ ст. у Німеччині, майже одразу після смерті Ф. Ніцше, деякі філософи у своїх рефлексіях почали перейматися названою проблематикою. Можна зрозуміти, що, за Фроммом, психіка (нім. – *Psyche*) окремої людини як втілення її душі (д. грец. – *Ψυχή*) є сутнісним чинником її праці, яка історично творить соціальне буття, яке, зі свого боку, засадниче визначає природне життя того індивіда – життя в суспільстві інших людей.

Ключові слова: психологія, соціологія, метод, індивідуум, суспільство, психіка, потяг, душа, історичний процес.

Erich Fromm. Psychoanalysis and Sociology (translation, abstract and notes by Vitalii Bryzhnik)

The short essay *Psychology and Sociology* by the young Freudo-Marxist philosopher Erich Fromm is the first theoretical work in the context of his project of dialectical combination of Sigmund Freud's method of psychoanalysis and the method of sociological cognition. The essay has the following history: when, in the spring of 1929, the Psychoanalytic Institute was first opened in Frankfurt am Main, which functioned until 1933 - before the coming to power of the Nazis, Fromm, intending to start a lecture course at that institution "The Application of Psychoanalysis in Sociology and religious studies", writes this essay, in which he begins the presentation of the project of his methodology of socio-psychological knowledge. The presentation of essence of the this method was continued in such works as *Policy and Psychoanalysis* (1931) and *About the Method and Tasks of Analytical Social Psychology* (1932), which was published in the first issue of *Zeitschrift für Sozialforschung* (the printed organ of the Institute for Social Research). Fromm's socio-psychological project can be understood as a scientist's wish to provide an accurate method of knowledge of society in order to reach a level of objective understanding of a social genesis of an individual, whose psychology, for its part, also determines social being. In addition to the purely scientific vision of the naturalness of mutually determining relationships between the individual and society, the ontological

Першодрук: Erich Fromm. *Psychoanalyse und Soziologie. Zeitschrift für Psychoanalytische Pädagogik*. Wien: Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Band 3 (1928/29), S. 268-270.

© Переклад із німецької мови Віталія Брижніка (2023).

© Translation from German by Vitalii Bryzhnik (2023).

component of this essay should also be noted. Fromm writes essay in the context of ontological searches of the German thinking to the fundamentals of being – at the beginning of the 20th century, in Germany, almost immediately after the death of F. Nietzsche, some philosophers in their reflections began to concern themselves with the this problem. It can be understood that, according to Fromm, the psyche (German - Psyche) of an individual person as the embodiment of his soul (Greek - Ψυχή) is an essential factor of his work, which historically creates social existence, which, in turn, fundamentally determines the natural the life of that individual is life in the society of other people.

Key words: *psychology, sociology, method, individual, society, psyche, drive, soul, historical process.*

Відомості про перекладача

Віталій Брижнік, кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова.
м. Київ, Україна.

Information about the translator

Vitalii Bryzhnik, Doctor of Philosophy,
Associate Professor of the philosophy cathedra
at Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.